

فصل دوم

جغرافیای انسانی استان گیلان

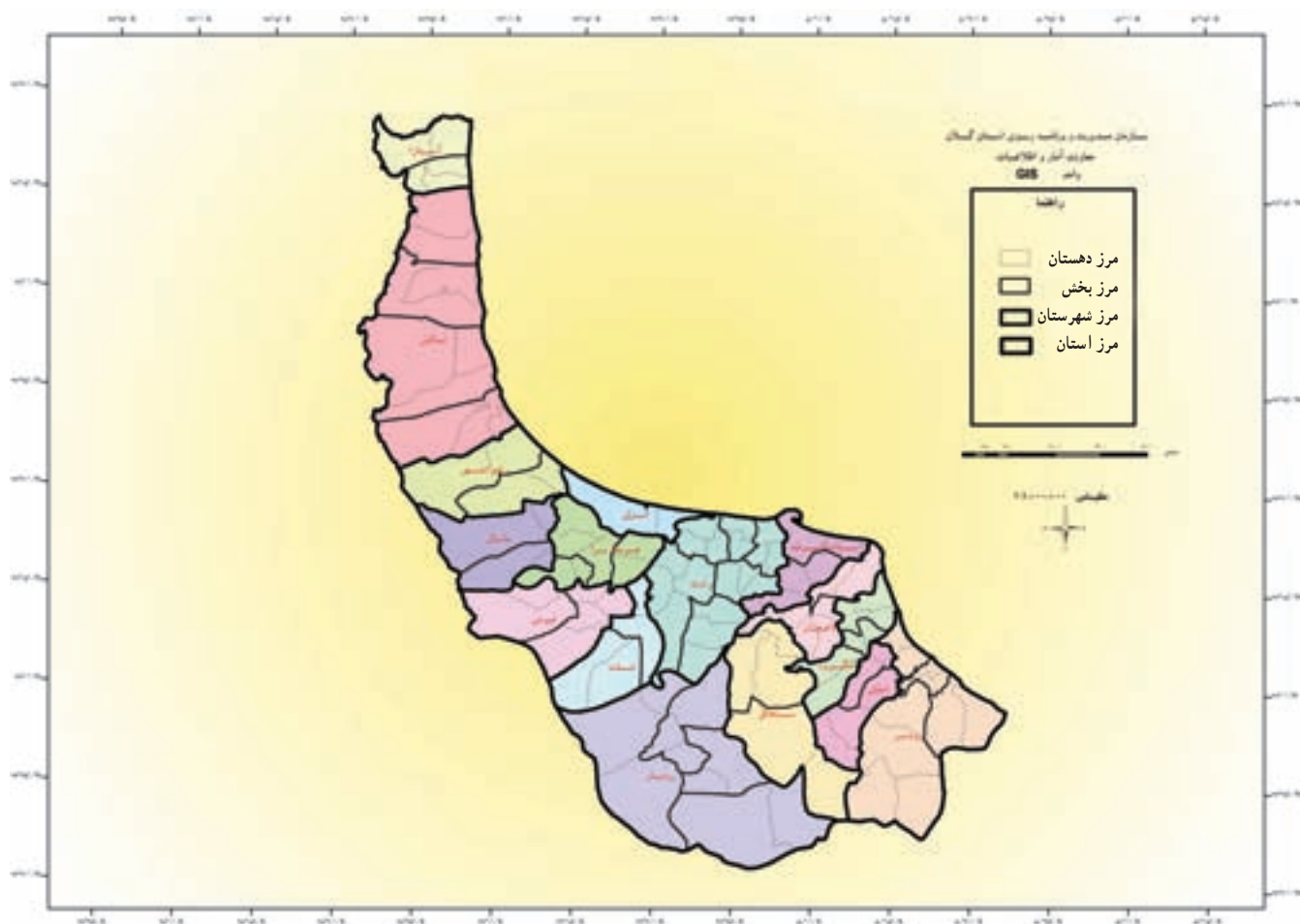

درس ششم تقسیمات سیاسی استان

تقسیمات سیاسی استان گیلان چگونه است؟

گیلان از نظر تقسیمات کشوری، تا پایان سال ۱۳۸۵ دارای ۱۶ شهرستان، ۴۳ بخش، ۴۹ شهر، ۱۰۹ دهستان، ۲۹۲۷ روستا بوده است.

شهرستان‌های استان عبارت‌اند از: آستارا، آستانه اشرفیه، املش، بندرانزلی، تالش، رشت، رضوانشهر، رودبار، رودسر، سیاهکل، شفت، صومعه‌سرا، فومن، لنگرود، لاهیجان و ماسال. (شکل ۱-۲)

شکل ۱-۲- نقشه تقسیمات سیاسی استان گیلان

جدول ۱-۲- تقسیمات سیاسی استان گیلان، سال ۱۳۸۵ (برای مطالعه)

شهرستان	مرکز شهرستان	بخش	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان	شهر
آستارا	آستارا	مرکزی	آستارا	حیران	گیلاده	آستارا
	ویرمونی			ویرمونی		
لوندویل	لوندویل	لوندویل	لوندویل	چلونده	چلونده	لوندویل
	لوندویل			لوندویل		
آستانه اشرفیه	آستانه اشرفیه	مرکزی	آستانه اشرفیه	چهارده	شیرکوه چهارده	آستانه اشرفیه
	دهشال			دهشال		
	کیسم			کیسم		
	گورکا			کنشل آزادسرا		
کیاشهر	کیاشهر	کیاشهر	کیاشهر	دهگاه	دهگاه	کیاشهر
	کیاشهر			دهسر		
املش	املش	مرکزی	املش	املش جنوبی	حاجی آباد	املش
	املش شمالی			کهنه گوراب		
رانکوه	رانکوه	رانکوه	رانکوه	سمام	ملکوت	رانکوه
	شبخوس لات			رانکوه		
	کچید			کچید		
بندرانزلی	بندرانزلی	مرکزی	بندرانزلی	چهارفریضه	کیورچال	بندرانزلی
	لیچارکی حسن رود			لیچارکی حسن رود		
رشت	رشت	مرکزی	رشت	پسیخان	خشت مسجد	رشت
	پیربازار			پیربازار		
	حومه			دارسازی (خناجاه)		
	لاکان			لاکان		
خشکبیجار	خشکبیجار	خشکبیجار	خشکبیجار	حاجی بکنده خشکبیجار	حاجی بکنده	خشکبیجار
	نوشر خشکبیجار			نوشر		
خمام	خمام	خمام	خمام	چاپارخانه	چاپارخانه	خمام
	چوکام			بالا محله چوکام		
	کنه سرخمام			کنه سر		
سنگر	سنگر	سنگر	سنگر	اسلام آباد	اسلام آباد	سنگر
	سراوان			سراوان		
	سنگر			ویشکانک		
کوجصفهان	کوجصفهان	کوجصفهان	کوجصفهان	بلسبینه	بلسبینه	کوجصفهان
	کنارسر			کنار سرزرگ		
	لولمان			پیربست لولمان		
لشت نشاء	لشت نشاء	لشت نشاء	لشت نشاء	جیرهنده لشت نشاء	جیرهنده	لشت نشاء
	علی آباد زیباکنار			زیباکنار		
	گفشه لشت نشاء			بالا محله گفشه		

جغرافیای انسانی استان

شهرستان	مرکز شهرستان	دهستان	مرکز بخش	بخش	مرکز شهرستان	شهرستان
رضوانشهر	شنگاور	خوشابیر	رضوانشهر	مرکزی	رضوانشهر	رضوانشهر
	دارسرا	گیل دولاب				
پره‌سر	بازار دیناچال	دیناچال	پره‌سر	پره‌سر	پره‌سر	پره‌سر
	ارده	بیلاقی ارده				
رستم‌آباد رودبار منجیل لوشان	رستم‌آباد	رستم‌آباد جنوبی	رودبار	مرکزی	رودبار	رودبار
	اسکولک	رستم‌آباد شمالی				
	جمال‌آباد	کلشتر				
پره‌سر	پره‌سر	خورگام	پره‌سر	خورگام	پره‌سر	پره‌سر
	چهارمحل	دلفک				
توتکابن	شهر بیجار	بلوکات	توتکابن	رحمت‌آباد و بلوکات	توتکابن	توتکابن
	دشتویل	دشتویل				
	توتکابن	رحمت‌آباد				
جیرنده	جیرنده	جیرنده	جیرنده	عمارلو	جیرنده	جیرنده
	کلیشم	کلیشم				
رودسر	چینی‌جان	چینی‌جان	رودسر	مرکزی	رودسر	رودسر
	رضا محله	رضا محله				
چابکسر	قاسم‌آباد سفلی	اوشیان	چابکسر	چابکسر	چابکسر	چابکسر
	چای‌جان	سیاهکلرود				
رحیم‌آباد	زیاز	اشکور سفلی	رحیم‌آباد	رحیم‌آباد	رحیم‌آباد	رحیم‌آباد
	سارم	اشکورعلیا و سیار ستاق بیلاق				
	طول‌لات	رحیم‌آباد				
	شونیل	شونیل				
کلاچای واجارگاه	بی‌بالان	بی‌بالان	کلاچای	کلاچای	کلاچای	کلاچای
	ماچیان	ماچیان				
سیاهکل	توتکی	توتکی	سیاهکل	مرکزی	سیاهکل	سیاهکل
	خرارود	خرارود				
	مالفجان	مالفجان				
دیلمان	بیرکوه علیا	بیرکوه	دیلمان	دیلمان	دیلمان	دیلمان
	دیلمان	دیلمان				

شهرستان	مرکز شهرستان	بخش	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان	شهر
شفت	شفت	مرکزی	شفت	جبرده	جبرده	شفت
	شفت			ملاسرا	ملاسرا	
احمدسر گوراب	احمدسر گوراب	احمدسر گوراب	احمدسر گوراب	نصیرمجله	احمدسر گوراب	احمدسر گوراب
	احمدسر گوراب			چوبر	چوبر	
صومعه سرا	صومعه سرا	مرکزی	صومعه سرا	طاهر گوراب	طاهر گوراب	صومعه سرا
	صومعه سرا			ضیابر	ضیابر	
	صومعه سرا			کسماء	کسماء	
مرجقل	مرجقل	تولم	مرجقل	لیف شاگرد	تولم	مرجقل
	مرجقل			هندوخاله	هندوخاله	
گوراب زرمیخ	گوراب زرمیخ	میرزا کوچک جنگلی	گوراب زرمیخ	گوراب زرمیخ	گوراب زرمیخ	گوراب زرمیخ
	گوراب زرمیخ			مرکیه	مرکیه	
فومن	فومن	مرکزی	فومن	رودپیش	رودپیش	فومن
	فومن			گشت	گشت	
	فومن			گوراب پس	گوراب پس	
	فومن			لولمان	لولمان	
ماسوله	ماسوله	سردار جنگل	بالا ماکلوان	سیاهورود	آلیان	ماسوله
	ماسوله			بالا ماکلوان	سردار جنگل	
هشتپر	هشتپر	مرکزی	هشتپر	چلونصر	ساحلی جوکندان	هشتپر
	هشتپر			طولارود	طولارود	
	هشتپر			کیش دیبی	کوهستانی تالش	
اسالم	اسالم	اسالم	اسالم	اسالم	اسالم	اسالم
	اسالم			خاله سرا	خاله سرا	
	اسالم			خرجگیل پایین	خرجگیل	
حویق	حویق	حویق	حویق	چوبر	چوبر	حویق
	حویق			حویق	حویق	
لیسار	لیسار	کرگان رود	لیسار	خطبه سرا	خطبه سرا	لیسار
	لیسار			لیسار	لیسار	

جغرافیای انسانی استان

شهر	مرکز دهستان	دهستان	مرکز بخش	بخش	مرکز شهرستان	شهرستان
لنگرود	چاف پایین	چاف	لنگرود	مرکزی	لنگرود	لنگرود
	دیوشل	دیوشل				
	گل سفید	گل سفید				
اطاقور	اطاقور	اطاقور	اطاقور	اطاقور		
	لات لیل	لات لیل				
نسلمان کومه	دریاسر	دریاسر	کومه	کومه		
	مردان	مردان				
لاهیجان	آهندان	آهندان	لاهیجان	مرکزی	لاهیجان	لاهیجان
	باز کیاگوراب	باز کیاگوراب				
	بازارسر لقمجان	لقمجان				
	لیالستان	لیالستان				
	سطل سر	لیل				
رودبته	رودبته	رودبته	رودبته	رودبته		
	بالامحله ناصر کیاده	شیرجو پشت				
ماسال	کوچکام	حومه	ماسال	مرکزی	ماسال	ماسال
	تاسکوه	ماسال				
بازارجمعه	بازارجمعه	شاندرمن	بازار جمعه	شاندرمن		
	شیخ نشین	شیخ نشین				

فعالیت ۱۰

با توجه به شهرستانی که در آن زندگی می‌کنید نام بخش‌ها، مرکز بخش‌ها، دهستان‌ها و مرکز دهستان‌ها را در یک جدول تنظیم کنید.

درس هفتم شیوه‌های زندگی در استان

شکل ۲-۲- الف - آبشخور طبیعی

شکل ۲-۲- ب - فعالیت دامداری

الف) زندگی دامداری در گیلان

نقاط مرتفع گیلان به وجود مراتع سرسبز و آبشخورهای طبیعی، موقعیت مناسبی را برای فعالیت دامپروری فراهم آورده است. فعالیت دامپروری بیشتر در نواحی کوهستانی و بیلاقی تالش، آستارا، فومن، ماسال، شفت، رودبار، دیلمان سیاهکل و اشکورات رودسر تمرکز دارد. زندگی عشایری - به مفهوم کلی - در گیلان رایج نیست بلکه در غرب استان، فعالیت نیمه کوچ‌نشینی دیده می‌شود. دامپروری توسط خانوارهای جنگل‌نشین و چوپانانی انجام می‌گیرد که در بخش‌های کوهستانی دارای خانه‌ها و کلبه‌های موقتی و ثابت‌اند و از راه پرورش دام به‌ویژه دام‌های کوچک و تعداد اندکی دام بزرگ زندگی می‌کنند و در طول سال به‌طور منظم برای قشلاق و بیلاق جابه‌جا می‌شوند.

جغرافیای انسانی استان

شکل ۳-۲- چشم اندازی از سکونتگاه روستایی

شکل ۴-۲- چشم اندازی از سکونتگاه شهری

بیشتر بدانیم

۱- دامداران ساکن : دامدارانی هستند که در کنار روستاها یا در جنگل‌ها به‌طور دائم ساکن‌اند و دام‌های خود را به‌وسیلهٔ چوپان یا یکی از اعضای خانواده، در جنگل‌ها و مراتع مجاور یا در کنار اراضی زراعی چرا می‌دهند. البته برخی از آن‌ها در کنار دامداری به فعالیت‌های جنبی نظیر زنبورداری یا کم و بیش کشاورزی نیز می‌پردازند. دام‌های این گروه در فصل تابستان به‌وسیلهٔ چوپانان یا تعدادی از اعضای خانوادهٔ آن‌ها به مراتع بیلاقی برده می‌شوند.

۲- دامداران نیمه متحرک: این گروه به شیوه نیمه کوچ‌نشینی و بدون پرداختن به فعالیت‌های زراعی، زمستان را در پایین جنگل و تابستان را به همراه دام‌های خود در مراتع بیلاقی به سر می‌برند و در هر دو مکان، خانه یا کلبه‌های ثابت و موقتی برای اقامت خود دارند. البته در نقاط جلگه‌ای برخی خانوارهای روستایی برای رفع نیازهای خود، تعدادی دام (گاو) نیز نگهداری می‌کنند و همچنین در حاشیه برخی رودها و تالاب‌ها، گاو‌میش‌داری نیز رایج است.

شکل ۵-۲- کوچ دامداران

ب) زندگی روستایی در گیلان

اشکال مساکن روستایی با توجه به آب و هوا، پوشش گیاهی، نوع فعالیت اقتصادی، شرایط زیست و سطح فرهنگ، از منطقه‌ای به منطقه دیگر متفاوت است. شکل‌گیری سکونتگاه‌های روستایی گیلان از شرایط آب و هوایی و امکانات محیطی موجود در منطقه تأثیر بسیار زیادی پذیرفته است. خانه‌های روستایی در سطح جلگه گیلان از نوع متفرق و پراکنده‌اند.

در پراکندگی روستاها، گذشته از عامل دسترسی به منابع آب کافی و خاک حاصل‌خیز، آباد کردن تدریجی اراضی جنگلی و به‌زیر کشت بردن آن‌ها به‌صورت قطعه‌قطعه مؤثر است و روستائیان معمولاً در زمین‌هایی که آباد می‌کردند، خانه خود را نیز در میان آن می‌ساختند.

در برخی نقاط، هر قدر به دامنه کوه‌ها نزدیک می‌شویم، با توجه به شیب زمین بر تمرکز خانه‌ها افزوده می‌شود و خانه‌های

جغرافیای انسانی استان

روستایی در فاصله نزدیک‌تری از هم استقرار می‌یابند. این حالت که نتیجه افزایش و تمرکز تدریجی جمعیت است، بیان‌کننده گذار از شکل پراکنده به شکل متمرکز است. در ارتفاعات و نقاط بیلاقی و همچنین، دامنه‌های نیمه‌خشک مشرف بر دره شاهرود، می‌توان روستاهای با خانه‌های متمرکز را نیز مشاهده کرد.

خانه‌های روستایی گیلان: خانه‌های روستایی گیلان به رغم شباهت‌های ظاهری در همه نقاط از تنوع و گوناگونی زیادی برخوردارند. دلیل این تنوع را می‌توان در اقلیم، مصالح در دسترس و شیوه معیشت ساکنان نقاط مختلف استان دانست. هر سکونتگاه روستایی شامل خانه و یک یا چندین ساختمان مخصوص انواع فعالیت‌های بهره‌برداری است که به انواع فعالیت‌های کشاورزی اختصاص دارد و همه آن‌ها در محوطه حیاط خانه به صورت پراکنده قرار می‌گیرند که دور تا دور آن را دیواری از درخت و چوب احاطه می‌کند و از آن جمله می‌توان تلمبار (محل پرورش کرم ابریشم)، کُنْدوج (محل نگهداری برنج)، طویله (محل نگهداری دام)، لانه (مرغانی) و ... را نام برد.

ساخت خانه‌های روستایی گیلان طی چند دهه اخیر دچار تغییرات و تحولات فراوان شده است. مواد و مصالح خانه‌های روستایی به‌ویژه بناهای سنتی تا حد زیادی به محیط پیرامون وابسته بود؛ بدین صورت که روستاییان در درجه اول مواد و مصالح ساختمانی موجود در محیط اطراف خود را - که با وضعیت معیشتی تناسب داشت - در بنای خانه‌های خود به کار می‌گرفتند. امروزه، توسعه ارتباطات و وسایل حمل و نقل تغییرات زیادی در کاربرد انواع مواد و مصالح ساختمانی به وجود آورده است؛ از این رو، اشکال و مواد و مصالح جدید و متنوع غیربومی جایگزین مصالح و مواد سنتی شده و همچنین الگو برداری از بناها و معماری شهری در بسیاری از روستاهای گیلان رواج یافته است و معماری بومی در برابر مدل‌های جدید ساختمانی در روستاها، در حال عقب‌نشینی است.

بیشتر بدانیم

انواع خانه‌های روستایی از نظر پوشش سقف:

- ۱- خانه‌های گالی پوش: بام این خانه‌ها از گالی، یعنی پوشش‌های گیاهی مردابی یا باقی‌مانده برنج (کُلش)، است. در حال حاضر به علت کمبود گیاهان مردابی و کاربرد زیاد چوب و نیز دسترسی آسان به مصالح جدید، این شیوه ساخت تغییر کرده است.
- ۲- خانه‌های لته سر یا لت پوش: در این گونه بناها، از ورقه‌های نازک چوب برای پوشش سقف استفاده می‌شود. این نوع خانه بیشتر در نقاط جنگلی قابل مشاهده است.
- ۳- خانه‌های با بام‌های سفالی: این نوع خانه‌ها در روستاهای شهرستان آستارا و تالش قابل مشاهده است.
- ۴- خانه‌های با بام‌های حلبی یا شیروانی: در دهه‌های اخیر، به تبعیت از بناهای شهری گسترش یافته و از جمله آثار آن، کاهش شیب سقف خانه‌ها بوده است.

۵- خانه‌های با بام مسطح: این خانه‌ها در نقاط بالاتر از حدّ نهایی جنگل‌ها و ارتفاعات با ویژگی‌های نیمه خشک، جای خود را به بام‌های مسطح با پوشش گلی داده است.

شکل ۶-۲- خانه‌ای با سقف گالی پوش

منابع درآمد روستائیان گیلان کدام‌اند؟: زندگی روستایی در استان ما به فعالیت‌های کشاورزی وابسته است و زراعت و باغداری نقش مهمی دارند.

آیا می‌دانید

- خانوارهایی که در حال حاضر در روستاها سکونت دارند، از نظر منابع درآمد به سه دسته تقسیم می‌شوند:
- ۱- خانوارهایی که صرفاً محلّ سکونت آن‌ها در روستاست، زمین زراعی ندارند و از نظر درآمد و معیشت به فعالیت‌های حاصل از کشاورزی وابسته نیستند (خوش نشین).
  - ۲- خانوارهایی که بخشی از درآمد آن‌ها ناشی از فعالیت‌های کشاورزی بوده و در کنار آن، منابع درآمدی دیگری نیز از امور غیرکشاورزی دارند.
  - ۳- خانوارهای روستایی که تماماً از نظر درآمد به فعالیت‌های کشاورزی وابسته‌اند. این خانوارها تنوع فعالیتی زیادی دارند و به نسبت، از وسعت اراضی بیشتری نیز برخوردارند.

جغرافیای انسانی استان

محصولات زراعی استان گیلان شامل برنج، بادام زمینی، توتون، گندم و جو، بقولات (لوبیا، نخود و عدس)، جالیز، انواع سبزیجات و علوفه است که برنج بیشترین سطح زیرکشت را به خود اختصاص داده است. از محصولات باغی استان، می‌توان چای، زیتون، مرکبات، فندق، درختان توت، ازگیل و سایر درختان میوه را نام برد. اراضی زراعی، بیش‌تر در سطح جلگه و اراضی باغداری، بیش‌تر در دامنه‌ها و نواحی کوهستانی تمرکز و پراکندگی دارند. قطعات زمین به وسیله درخت، پرچین (رَمش) و خندق محصور شده، از اراضی مجاور خود مجزا می‌شوند. مقدار زمین و تنوع فعالیت‌های کشاورزی در توان اقتصادی خانوارهای روستایی تأثیر به‌سزایی دارد. یکی از ویژگی‌های استان ما این است که برخی نقاط را با محصولات کشاورزی خاصی می‌شناسند. آیا شما می‌توانید چند مورد را نام ببرید؟

شکل ۷-۲- مزرعه برنج

فعالیت‌های جنبی دیگر مانند پرورش کرم ابریشم، زنبورداری، صیدماهی و شکار پرندگان نیز در برخی روستاها رواج دارد. فعالیت‌های کشاورزی در تمام طول سال ادامه نمی‌یابد. زمانی که خارج از فصل کشت است، به آن «بیکاری فصلی» می‌گویند. در این موقع، قسمت عمده نیروی کار روستایی فعالیت چندانی ندارد. صنایع دستی می‌تواند به افزایش درآمد روستاییان در هنگام بیکاری فصلی کمک کند. آیا می‌توانید چند مورد از صنایع دستی استان ما را نام ببرید؟

پ) زندگی شهری در گیلان

سیمای شهرهای استان متأثر از موقعیت جغرافیایی شهر، شرایط آب و هوایی و وضع اقتصادی ساکنان آن است. این سرزمین به علت وجود عوامل مساعد طبیعی یکی از مراکز پیدایش تمدن بوده است. اغلب شهرهای گیلان پیشینه‌ای تاریخی دارند و بیش‌تر آن‌ها در حال حاضر شکل دگرگون شده و رشد یافته همان آبادی‌ها و روستاهای کوچک و بزرگ قدیمی‌اند؛ استقرار آن‌ها در کنار هم، تمرکز جمعیتی را به وجود آورده و تحت تأثیر عوامل مساعد طبیعی و موقعیت مناسب جغرافیایی، ارتباطی، فرهنگی و مذهبی، به مرور زمان وسعت و گسترش یافته و به شهر تبدیل شده‌اند. یکسان بودن شرایط آب و هوایی و طبیعی در روستاها و شهرهای گیلان و نیز تبدیل روستاها به صورت شهر موجب شده است که سبک معماری شهری و روستایی در برخی موارد مشترک بوده و شباهت‌های قابل توجهی به یکدیگر داشته باشند.

وجود محلات شهری، از جمله ویژگی‌های شهرهای گیلان است که نامشان را از فعالیت‌ها و کارکردهای گذشته خود پذیرفته‌اند. گسترش فیزیکی شهرها در سال‌های اخیر، بیشتر تحت تأثیر فشار جمعیت در بخش مرکزی شهرها و روند مهاجرت به آن و عمدتاً در اطراف مسیرهای ارتباطی (ورودی و خروجی) منتهی به شهر به وقوع پیوسته است. در استان ما، شهرها اغلب به وسیله زمین‌های زراعی و باغ‌ها احاطه شده‌اند و به دنبال گسترش خود، روستاهای اطراف را دربرمی‌گیرند؛ به گونه‌ای که در پیرامون این شهرها، چهره روستایی از بسیاری جهات به‌ویژه در نوع معیشت و مسکن نمایان است.

شکل ۸-۲- نمایی از شهر رشت

موقعیت جغرافیایی شهرهای گیلان: بیش‌تر شهرهای گیلان در جلگه و نقاط ساحلی شکل یافته‌اند و تعداد اندکی نیز در نواحی کوهستانی استقرار دارند. ارتفاع آن‌ها از سطح دریا، کم و برخی از آن‌ها، پایین‌تر از سطح دریاهای آزاد هستند. بالاترین ارتفاع در بین مراکز شهرستان‌ها مربوط به رودبار با ۲۸۰ متر و پایین‌ترین، متعلق به شهر انزلی با ۲۵- متر است.

جغرافیای انسانی استان

نقش شهرهای گیلان: از لحاظ نقش و کارکرد، شهرهای گیلان با یکدیگر تفاوت دارند. هر چند بیشتر آن‌ها دارای نقش اداری، خدماتی و تجاری اند اما برخی از این نقش‌ها، بارزتر است، برای مثال، نقش مرکزیت اداری – سیاسی در رشت، بندری در انزلی، مذهبی در آستانه اشرفیه، گردشگری در لاهیجان، ارتباطی – ترانزیتی در آستارا و گذرگاهی در رودبار را می‌توان نام برد. نقاطی که جدیداً به شهر تبدیل شده‌اند، بیشتر نقش خدماتی برای روستاهای اطراف خود دارند. در سال‌های اخیر، برنامه‌ریزان و مسئولان شهری در سطح استان همواره کوشیده‌اند با حفظ فضاهای طبیعی، آثار تاریخی و فرهنگی و جلب سرمایه‌گذاری در احداث مراکز تفریحی، نقش گردشگری شهرها را تقویت کنند.

تغییر بافت قدیمی، تراکم و شدت ترافیک، کمبود فضای پارکینگ در بخش مرکزی، آب گرفتگی معابر در هنگام بارندگی‌های شدید، تخلیهٔ پساب در رودها، مشکلات مربوط به پسماندها و تخریب عرصه‌های طبیعی اطراف شهرها، از جمله مسائل و مشکلات شهرهای گیلان است.

شکل ۹-۲- نقش بندری شهر انزلی

برای مطالعه

شهر رشت:

این شهر به عنوان مرکز استان گیلان در زمینی هموار با شیب کم قرار گرفته است، بخش عمدهٔ آن بین دو رود زرجوب و گوهررود قرار دارد و دارای موقعیت مناسب چهارراهی است که راه‌های شمال، جنوب، غرب و شرق استان را هم پیوند می‌دهد. بر اساس طرح جامع شهری، این شهر به ۲۹ محله تقسیم شده، امور عمرانی و خدماتی آن

توسط سه منطقه شهرداری و هشت ناحیه اداره می‌شود. این شهر قدمت دیرینه‌ای دارد و نام قدیمی آن دارالمرز یا دارالامان بوده است. محلات قدیمی شهر رشت اغلب بیانگر پیشینه تاریخی ساکنان آن است. بافت قدیم آن، بخشی از میراث فرهنگی را در خود جای می‌دهد و عبور از این محلات قدیمی با ویژگی‌ها و کارکردهای خاص خود، آداب و رسوم و سنن دوران گذشته را به ذهن تداعی می‌کند. تغییر بافت قدیمی به علت وجود کوچه‌های باریک و باریج و خم از جمله مشکلات قابل توجه این شهر است. البته از سال ۱۳۶۹، اقدامات مؤثری در اصلاح مطلوب بافت قدیمی این شهر انجام گرفته است. از جمله محلات قدیمی رشت می‌توان ساغریسازان، استادسرا، چمارسرا، رودبارتان، دباغیان، خمیران زاهدان، خمیران چهل تن، کوزه‌گران، چله‌خانه، پاسکیاب، سرخبنده، صیقلان، زرجوب، آتشگاه بیستون، کیاب و سبزه میدان را نام برد.

امام‌زاده خواهر امام، داناعلی، باغ محتشم یا پارک شهر و عمارت کلاه فرنگی، مجموعه بناهای میدان شهرداری از آثار و اماکن دیدنی این شهرند.

شکل ۱۰-۲- نمایی از شهر رشت

فعالیت ۱۱

- در شهرستان محل زندگی شما، دامپروری به چه روش‌هایی رواج دارد؟
- چه تغییراتی در سال‌های اخیر در وضعیت مسکن روستایی گیلان به وجود آمده است؟
- محصولات کشاورزی شهرستان محل زندگی خود را نام ببرید و مکان کشت آن‌ها را بنویسید.
- مهم‌ترین مشکل شهری در شهرستان محل زندگی خود را در چه می‌دانید؟ برای حل آن، چه پیشنهادی دارید؟

درس هشتم جمعیت و حرکات آن در استان

پراکندگی جمعیت در استان

جمعیت استان گیلان بر اساس سرشماری آبان ماه ۱۳۸۵، دارای ۲,۴۰۴,۸۶۱ نفر گزارش شده است. از کل جمعیت استان، ۵۳/۹ درصد را شهرنشینان و ۴۶/۱ درصد آنان راروستاییان تشکیل می‌داده‌اند. در صورتی که درصد شهرنشینان در سرشماری ۱۳۷۵ گیلان، ۴۶/۹ درصد بوده است.

از سال ۱۳۶۵، جمعیت روستایی استان گیلان روند کاهشی داشته است که از عوامل آن می‌توان به مهاجرت، تمرکز جمعیت در برخی روستاها و تبدیل آن‌ها به نقاط شهری جدید اشاره کرد.

برای مطالعه

جدول ۲-۲- تعداد جمعیت استان گیلان در سرشماری‌های مختلف، از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۵

سال	تعداد جمعیت به نفر	مقدار افزایش نسبت به سرشماری قبلی
آبان ماه ۱۳۳۵	۹۹۹,۸۷۶	—
آبان ماه ۱۳۴۵	۱,۲۹۱,۱۵۹	۲۹۱,۲۸۳
آبان ماه ۱۳۵۵	۱,۵۸۱,۸۷۲	۲۹۰,۷۱۳
مهر ماه ۱۳۶۵	۲,۰۸۱,۰۳۷	۴۹۹,۱۶۵
آبان ماه ۱۳۷۵	۲,۲۴۱,۸۹۶	۱۶۰,۸۵۹
آبان ماه ۱۳۸۵	۲,۴۰۴,۸۶۱	۱۶۲,۹۶۵

استان گیلان با داشتن تنها ۸۷/۰ درصد از مساحت کل کشور، ۳/۴ درصد از جمعیت کشور را در سال ۱۳۸۵ در خود جای داده است.

تراکم نسبی جمعیت گیلان نسبت به تراکم کل کشور بسیار بالاتر است. تراکم نسبی جمعیت گیلان در سال ۱۳۸۵، ۱۷۱/۳ نفر و در کل کشور ۴۳ نفر در کیلومتر مربع بوده است (جدول ۳).

از نظر تراکم نسبی، جمعیت استان گیلان پس از تهران و البرز از همه استان‌های دیگر کشور بیشتر است. آیا می‌دانید علت بالا بودن تراکم نسبی جمعیت در استان گیلان چیست؟ قسمت عمده جمعیت در نواحی جلگه‌ای و نقاط ساحلی متمرکز شده و جلگه مرکزی، جمعیت زیادی را به خود اختصاص داده است؛ برای نمونه، ۳۶ درصد جمعیت فقط در مراکز استان و در شهرستان رشت زندگی می‌کنند و به عکس، نواحی کوهستانی دارای تراکم کمتری است.

در بین شهرستان‌های استان گیلان، تراکم نسبی جمعیت یکسان نیست. شهرستان رشت به علت مرکزیت اداری - سیاسی و تمرکز سازمان‌ها، با ۶۷۴ نفر در کیلومتر مربع بیشترین تراکم و شهرستان رودبار به علت کوهستانی بودن، با ۴۳ نفر در کیلومتر مربع دارای کمترین تراکم است.

تعداد جمعیت استان در حال حاضر با شرایط و امکانات جغرافیایی و طبیعی و اقتصادی آن متناسب نیست که این امر موجب فشار بر منابع طبیعی موجود و تخریب آن‌ها شده است.

برای مطالعه

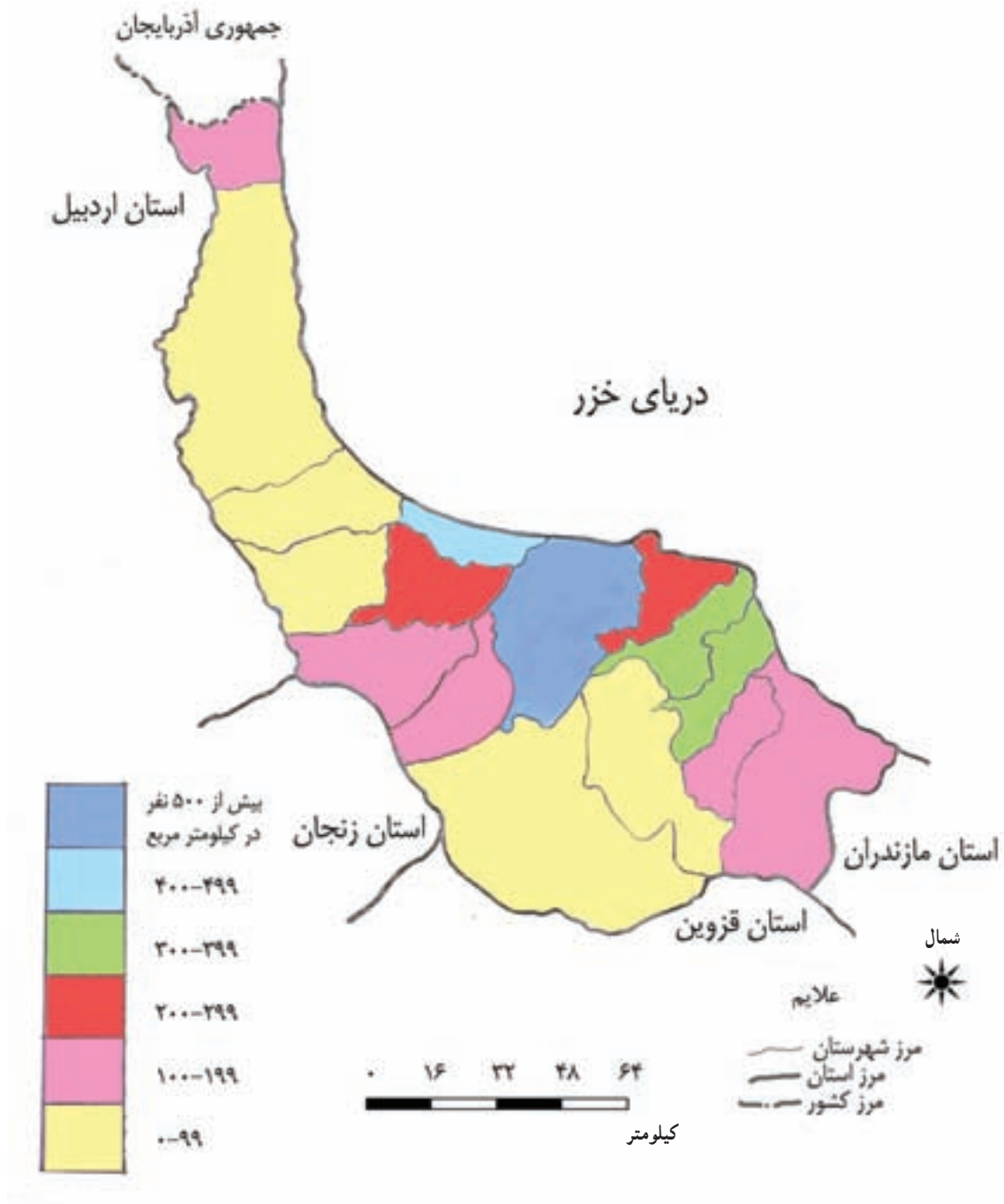
جدول ۳-۲- تراکم نسبی جمعیت و تراکم زیستی گیلان در مقایسه با کل کشور، از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۵

تراکم زیستی نفر به کیلومتر مربع زمین زراعی		تراکم جمعیت نفر به کیلومتر مربع		ردیف
گیلان	کشور	گیلان	کشور	سال
-	-	۶۹/۹	۱۱/۵	۱۳۳۵
۴۸۷/۲	۱۶۶/۳	۸۷/۱	۱۵/۶	۱۳۴۵
۵۹۶/۹	۲۱۷/۴	۱۰۶/۴	۲۰/۵	۱۳۵۵
۶۴۲/۳	۳۴۲	۱۴۰/۴	۳۰	۱۳۶۵
۸۸۴/۷	۳۴۰	۱۵۲	۳۷	۱۳۷۵
۹۴۹	۴۵۶	۱۷۱/۳	۴۳	۱۳۸۵

جدول ۴-۲- وسعت، جمعیت، تراکم نسبی و درصد شهرنشینی شهرستان‌های استان گیلان در سال ۱۳۸۵

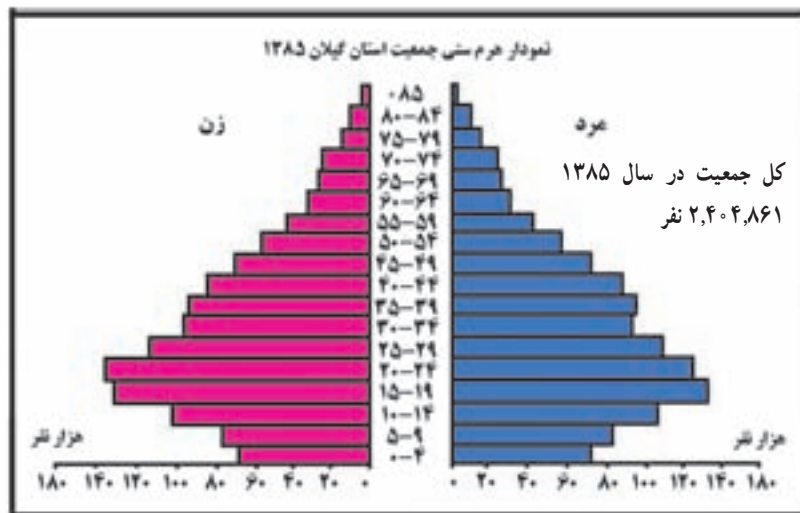
ردیف	نام شهرستان	وسعت شهرستان (کیلومتر مربع)	جمعیت در سال ۱۳۸۵	تراکم نسبی (نفر)	درصد شهرنشینی
۱	آستارا	۴۳۲/۵	۷۹۸۷۴	۱۸۴	۵۹/۳
۲	آستانه اشرفیه	۴۱۲/۸	۱۰۸۰۹۲	۲۶۱	۴۶/۳
۳	املش	۴۱۰	۴۶۳۹۸	۱۱۳	۳۴/۵
۴	بندر انزلی	۳۰۴/۷	۱۳۳۱۳۴	۴۳۶	۸۳/۱
۵	تالش	۲۱۹۱/۹	۱۸۰۴۸۵	۸۲	۲۷/۸
۶	رشت	۱۲۷۲/۲	۸۵۷۶۰۶	۶۷۴	۷۰/۳
۷	رضوانشهر	۷۸۳/۵	۶۴۵۷۴	۸۲	۳۱/۵
۸	رودبار	۲۳۷۰/۲	۱۰۴۱۰۲	۴۳	۵۹/۱
۹	رودسر	۱۳۳۱/۱	۱۴۶۰۵۷	۱۰۹	۴۳/۲
۱۰	سیاهکل	۱۰۸۸	۴۷۷۸۸	۴۴	۳۵/۸
۱۱	شفت	۵۸۶/۹	۶۳۶۰۴	۱۰۸	۱۳/۲
۱۲	صومعه‌سرا	۵۷۲/۹	۱۳۰۸۰۲	۲۲۸	۳۷
۱۳	فومن	۷۷۷/۹	۹۷۴۰۰	۱۲۵	۲۹/۳
۱۴	لاهیجان	۴۳۶/۷	۱۶۲۸۹۸	۳۷۳	۴۶/۹
۱۵	لنگرود	۴۳۸	۱۳۳۹۵۶	۳۰۶	۵۸/۶
۱۶	ماسال	۶۳۳	۴۸۰۹۱	۷۶	۳۱/۱

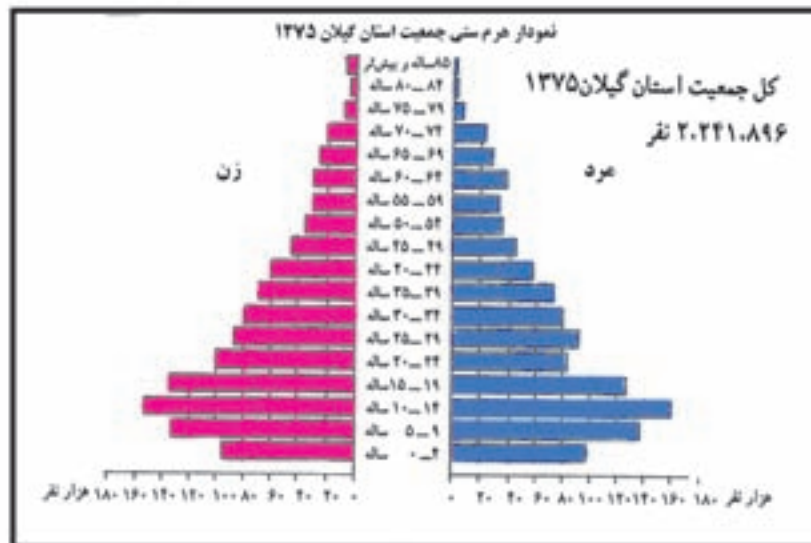
شکل ۲-۱۱- نقشه تراکم نسبی جمعیت استان

— با توجه به نقشه فوق، مناطق پرتراکم و کم تراکم جمعیت در استان را به ترتیب نام ببرید.

جغرافیای انسانی استان

الف

ب

شکل ۱۲-۲- نمودارهای هرم سنی جمعیت گیلان در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵

– دو هرم سنی جمعیت استان را در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ با هم مقایسه کنید. از این مقایسه چه نتایج می‌گیرید؟

رشد جمعیت

میزان رشد سالیانه جمعیت استان گیلان همواره پایین‌تر از رشد سالیانه کشور بوده است. کاهش رشد جمعیت در دهه (۱۳۶۵-۱۳۷۵) گیلان نسبت به دهه (۱۳۶۵-۱۳۵۵) شدیدتر بوده است که می‌توان عامل سیاست‌های کنترل موالید، مهاجرت و ... را در آن مؤثر دانست.

در حال حاضر، رشد جمعیت طبق سرشماری ۱۳۸۵ در این استان $۰/۷\%$ درصد بوده است که نسبت به سرشماری ۱۳۷۵ تغییر چندانی نداشته است؛ پس باید گفت با چنین رشدی، گیلان در آینده از مسائل مربوط به جوانی جمعیت و هم چنین افزایش جمعیت به دور خواهد بود. با فرض این که رشد $۰/۷\%$ درصدی جمعیت در سال ثابت بماند، صد سال طول می کشد تا جمعیت استان ما دو برابر شود.

برای مطالعه

جدول ۲-۵- مقایسه نرخ رشد جمعیت استان گیلان با کل کشور در سال های ۱۳۸۵-۱۳۳۵

سال	نرخ رشد استان (درصد)	نرخ رشد کشور (درصد)
۱۳۳۵-۱۳۴۵	۲/۵۸	۳/۱۳
۱۳۴۵-۱۳۵۵	۲/۰۵	۲/۷۱
۱۳۵۵-۱۳۶۵	۲/۷۸	۳/۹۱
۱۳۶۵-۱۳۷۵	۰/۷۴	۱/۹۶
۱۳۷۵-۱۳۸۵	۰/۷۰	۱/۶

ترکیب سنی جمعیت گیلان چگونه است؟

همان طور که می دانید، هرم سنی جمعیت، ترکیب سنی و جنسی جمعیت را نشان می دهد. از طریق گروه بندی های سنی بر روی هرم جمعیتی، می توان به مسائلی هم چون افزایش یا کاهش موالید، امید به زندگی و مهاجرت ها در جمعیت یک سرزمین پی برد. هرم سنی جمعیت گیلان در سرشماری سال ۱۳۸۵ از ویژگی های زیر برخوردار است:

- کمتر شدن درصد جمعیت زیر ۱۴ سال؛ این، از نشانه های کاهش موالید در استان است.
- انباشتگی زیاد جمعیت در سنین ۱۵ تا ۶۴ سال؛ بنابراین، درصد عمده جمعیت در گروه فعالان اقتصادی قرار دارند.

جغرافیای انسانی استان

– روند تدریجی جمعیت استان به طرف سالخوردگی؛ کاهش موالید و مرگ و میر را می توان از عوامل مؤثر در پدیده سالخوردگی جمعیت نام برد.

برای مطالعه

جدول ۶-۲- ترکیب سنی جمعیت گیلان در سال ۱۳۸۵

گروه های سنی	سن	تعداد جمعیت	درصد
کودکان و نوجوانان	۱۴- سال	۵۱۱۱۵۵	۲۱/۲
جوانان و بزرگسالان	۱۵-۶۴ سال	۱۷۱۸۲۲۸	۷۱/۵
کهنسالان	۶۵ ساله و بیش تر	۱۷۵۴۷۸	۷/۳

تغییر هرم سنی استان از قبیل کاهش موالید و حرکت به سمت سال خوردگی جمعیت در مقایسه با کل کشور، به علت تأثیر عامل فرهنگی و پذیرش برنامه های تنظیم خانواده در گیلان است.

مهاجرت

مهاجرت در گیلان به دو صورت، داخل استانی و خارج استانی، است.

جابه جایی داخل استانی جمعیت به دو شکل انجام می گیرد:

۱- جابه جایی جمعیت در داخل محدوده یک شهرستان

۲- جابه جایی جمعیت از شهرستانی به شهرستان دیگر.

در حال حاضر، روند جابه جایی داخل استانی به شکل حرکت جمعیت از روستاهای کوچک به برخی از روستاهایی است که دارای موقعیت مناسب تری اند. این عامل ضمن تمرکز جمعیت، در تبدیل روستاهای بزرگ به نقاط شهری نقش مهمی دارند. روند دیگر حرکت جمعیت از روستاهای کوچک و بزرگ به داخل شهرها و همچنین از شهرهای کوچک به طرف شهرهای بزرگتر از جمله مرکز استان است. شهرستان های رشت، تالش، آستارا، انزلی و لاهیجان، به ترتیب بیشترین افزایش جمعیت را نسبت به شهرستان های دیگر در سال ۱۳۸۵ داشته اند که قسمت عمده آن می تواند متأثر از مهاجرت به آن ها باشد.

مهاجران اغلب با استقرار در شهرهای استان، علل افزایش سریع جمعیت شهری و تبدیل روستاهای بزرگ به شهرهای کوچک و متوسط را فراهم می‌آورند؛ افزایش نقاط شهری از ده شهر در سال ۱۳۳۵ به ۴۹ شهر در سال ۱۳۸۵، بیانگر این تغییر و تحول است.

مهاجرت خارج استانی شامل افرادی است که با هدف رسیدن به شرایط بهتر زندگی، گیلان را ترک می‌کنند یا از سایر استان‌ها به گیلان می‌آیند. در این زمینه استان‌های تهران، زنجان، اردبیل، مازندران و قزوین اهمیت بیشتری دارند. البته استان‌های تهران، مازندران و قزوین هم در زمینه مهاجرپذیری و هم مهاجرفرستی برای گیلان نقش زیادی دارند. پدیده مهاجرت ممکن است آثار مفید یا زیان‌بار اجتماعی و اقتصادی به وجود آورد. آنچه مسلم است بیشترین مهاجرت از گیلان توسط گروه‌های جوان انجام می‌گیرد. ادامه این فرایند در بالا بردن میانگین سنی و کاهش نرخ مولید و همچنین، افزایش نرخ مرگ و میر در گیلان تأثیر خواهد داشت؛ درحالی که برای نقطه مهاجرپذیر موقعیت کاملاً متضادی را به وجود خواهد آورد.

فعالیت ۱۲

– به نظر شما، دلایل مهاجرت در گیلان چیست؟